

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

істейтін әрбір электр көлігі көміртегі оксидтерінің, азот оксидтерінің және күкірт диоксидінің концентрациясының төмендеуіне ықпал етеді.

Қорытынды:

Жылу машиналарының өнертабысы мен дамуының басталуы біздің дәуірімізге дейінгі III ғасырда ұлы грек математигі және механигі Архимед бұмен ататын зеңбірек жасаған кезде басталады. Үш ғасырдан кейін Александрияда Александрия ғалымы Герон Герон доп деп аталатын қызықты механизмді ойлап тапты. Орта ғасырлардан кейін ғылым мен техникада тағы бір өрлеу сәті келеді. Италиялық өнертапқыш, ғалым, инженер және суретші Леонардо да Винчи механикалық жұмыс жасау үшін "ішкі энергияны" пайдалану теориясы туралы ойланады. Оның қолжазбаларында цилиндр мен поршеньден тұратын механизмнің сипаттамасы мен сызбалары бар. 1680 жылы-Денис Папен қозғалтқышты дамытады онда ол поршень астына құйған суды пайдаланды, оны қыздырды, поршеньді жоғары қарай жылжытады, содан кейін цилиндрді салқындатады, поршень төмендейді және т.б. Әлемдегі алғашқы өнеркәсіптік бу машинасына патент 1698 жылы Томас Севери алады. 1705 жылы ағылшын темір ұстасы Томас Ньюкомен бу машинасын жасады: ол Папен поршені бар цилиндрді алды, бірақ поршеньді көтеру үшін бу, Севери сияқты, бөлек қазандықта алынды. 1768 жылы ағылшын механигі Джеймс Уатт конденсаторы бар алғашқы бу қозғалтқышына патент алды. Оның өнертабыстарынан кейін жылу машиналарының дамуы тез қарқынмен жүрді.

Жылу қозғалтқышы құрылғанға дейін барлық энергетикалық жабдықтар қозғалыстың бір ғана механикалық түрімен қоршалған. Бу машинасында энергетикалық функциялар күштердің бағыты мен жылдамдығын өзгертумен шектелмейді, сонымен қатар жылуды механикалық қозғалысқа айналдыруды қамтиды.

Сонымен қатар, халықаралық сипат өнертабыстың ең біртіндеп процесінде ғана емес, сонымен бірге бұл өнертабысты кеңінен тануда және оны бүкіл әлемге таратуда көрінді. Бұл жаңа өнеркәсіптік техника мен ғылыми білімнің қалыптасуына ғана емес, жалпы адамзат қоғамының дамуына, қоғамдық қатынастардың дамуына үлкен әсер етті.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- Дятчин Н.И. История развития техники: Учебное пособие / Н.И. Дятчин. - Ростов н/Д.: Феникс, 2001. - 320 с.
- <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=550956#text>

УДК 33.2964

МҮДДЕЛІ ТАРАПТАРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ КОММУНИКАЦИЯЛАРДЫ БАСҚАРУ

Асқар Ердана Нұрланұлы
Erdana.askar11@gmail.com

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
«Экономика» факультеті магистранты
Ғылыми жетекші - Мухияева Динара Мұхтаржанқызы
Астана, Қазақстан

Мүдделі тараптарды (стейкхолдерлерді) тиімді басқару компанияның табысы мен оның ұзақ мерзімді өміршеңдігін анықтаудың маңызды факторы болып табылады. Клиенттер,

жеткізушілер, инвесторлар, қызметкерлер, реттеушілер және жалпы қоғам сияқты әртүрлі мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу компанияның бизнес стратегиясы мен операциялық қызметіне әсер етеді. Стейкхолдерлерді басқару мүдделі тараптардың қажеттіліктері мен үміттерін талдауды, түсінуді және қанағаттандыруды және стейкхолдерлердің барлық топтарының мүдделерін ескеретін теңдестірілген тәсілді қамтамасыз етуді қамтиды. Мүдделі тараптарды басқаруға мән беретін компаниялар көбінесе қаржылық тұрақтылықтың, беделдің және әлеуметтік жауапкершіліктің жоғары көрсеткіштерін көрсетеді.

Мүдделі тарап - бұл ұйымның мақсатына жетуге әсер етуі мүмкін немесе оған әсер етуі мүмкін кез-келген топ немесе тұлға [1]. Демек, мүдделі тараптар ұйымның құнын құру үшін маңызды адамдардың барлық тиісті топтары болып табылады, өйткені олардың үлесі (жұмыс, капитал, ресурстар, сатып алу қабілеті, ауызекі сөйлеу және т.б.) ұйымның жетістігі үшін өте маңызды. Мүдделі тараптарды басқару тиімді бизнесті басқарудың негізгі элементі болғанымен, әртүрлі қажеттіліктері мен үміттері бар әртүрлі мүдделі тараптармен әртүрлі қатынастарды басқарудың әдіснамалық тәсілі мен тиімді құралы қажет. Әсіресе қазіргі жаһандық экономика жағдайында мүдделі тараптармен тұрақты қарым-қатынасты қамтамасыз ету көптеген ұйымдар үшін маңызды мәселе болып табылады. Мүдделі тараптарды басқару әдістері мен құралдарының жетіспеушілігі тиімсіз қарым-қатынасқа және стейкхолдерлердің қанағаттанбауына, бұл сайып келгенде компанияның беделі мен табысына теріс әсер етуі мүмкін. Мүдделі тараптарды басқаруда табысқа жету үшін стейкхолдерлердің қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескеретін және мүдделі тараптармен коммуникацияның тиімділігін талдау, басқару және өлшеу үшін тиісті әдістемелер мен құралдарды қолдануды қамтитын кешенді және жүйелі тәсілді әзірлеу қажет. Жобаға негізделген ұйым (РВО) қарапайым ұйымдардан ерекшеленеді, өйткені РВО шеңберінде жоба фирманың барлық негізгі бизнес функцияларын үйлестіру мен біріктірудің негізгі бизнес механизмі болып табылады (мысалы, өндіріс, ҒЗТҚЖ, инжиниринг, жаңа өнімді әзірлеу, маркетинг, персонал және қаржы). Матрицалық, Функционалды және басқа формалардан айырмашылығы, РВО-бұл жоба өндірісті, инновацияны және бәсекелестікті ұйымдастырудың негізгі бірлігі болып табылатын форма [2]. Жобаларды басқару туралы білім жинағына сәйкес, РВО өз жұмысын орындау үшін уақытша жүйелерді құратын әртүрлі ұйымдық нысандарды білдіреді. Жылдам инновацияларды қажет ететін және оларды күтетін кәсіпорындар үшін РВО қолайлы болуы мүмкін.

Тиімді коммуникация бірнеше деңгейде мүдделі тараптармен қарым-қатынасты жүйелі түрде басқарудың тамаша құралы бола алады. Мүдделі тараптармен қарым-қатынас және өзара әрекеттесу процестері мен тәжірибелері көбінесе «жұмсақ» деп сипатталады, өйткені адамдармен (мүдделі тараптармен) жұмыс істеу және ақпарат алмасу (коммуникация) үшін тиісті хабарламаларды әзірлеу қиын, өйткені адамдардың мінез-құлқын болжау мүмкін емес және мүдделі тараптарды тартудағы прогресті немесе тіпті табысты өлшеу үшін объективті (нақты) құралдарды әзірлеу қиын. Егер жобалау топтары коммуникацияларды дұрыс басқара алмаса, жоспарлар мен бақылау құралдарын әзірлеуге кеткен уақыт бос болады, өйткені қажетті ақпарат дұрыс адамдарға жетпеген немесе еленбеген немесе дұрыс түсінілмеген, сондықтан ол тиімсіз. Мүдделі тараптардың үмітін ақтау өте маңызды. Бірақ тиісті ақпарат ағынынсыз бұл мүмкін емес. Толық емес немесе дұрыс емес коммуникация дұрыс емес қабылдауды тудырады. Осылайша, мүдделі тараптармен қарым-қатынас тиісті қарым-қатынасыз теріс болуы мүмкін. Жобаның сәттілігі немесе сәтсіздігі оның мүдделі тараптардың күткеніне және оның құндылығын қабылдауына қаншалықты сәйкес келетініне байланысты. Тиімді қарым-қатынас мүдделі тараптардың қабылдауы мен үміттерін басқаруға көмектеседі.

Коммуникацияларды тиімді басқару ұйымдағы барлық байланыс арналарын жоспарлауға, мониторингке және бақылауға бағытталған жүйелі ұйымдастыруды білдіреді.

Коммуникацияларды басқару аспектілеріне корпоративтік коммуникация стратегияларын әзірлеу, ішкі және сыртқы коммуникация директиваларын әзірлеу және онлайн коммуникацияларды қоса алғанда, ақпарат ағынын басқару кіреді [3]. Жобалардағы коммуникацияларды басқару негізінен жобаға қатысатын барлық мүдделі тараптар топтарының күтулері мен талаптарын басқару бойынша басшылықтың белсенді күш-жігерін қамтиды.

Коммуникацияны тиімді басқару дегеніміз - коммуникацияның бірнеше түрі коммуникация шығарылатын мақсатқа барынша қол жеткізілетін етіп бағытталатын процесті білдіреді. Жоба контекстінде, Керцнер атап өткендей, тиімді қарым-қатынастың анықтамасы келесі маңызды факторларды қамтиды: (а) ақпарат алмасу, (б) ақпаратты беру әрекеті немесе жағдайы, (в) ауызша немесе жазбаша хабарлама, (г) идеяларды тиімді білдіру әдісі және (д) ортақ рәміздер жүйесі арқылы адамдар арасында мәндермен алмасу процесі.

Коммуникацияны тиімді басқарудың негізгі аспектілерінің бірі-нақты анықталған байланыс жоспарының болуы. Бұл жоспарда қарым-қатынас пен қолданылатын әдістерге кім жауапты болатын қарым-қатынастың әртүрлі түрлері сипатталуы керек. Жоспар арқылы ұйымдар уақтылы және тиімді ақпарат алмасуды қамтамасыз ете алады.

Байланыстарды тиімді басқару тұжырымдамасын түсіну үшін Bourne жұмысында ұсынылған құрылымды қарастыруға болады. Ол тиімді байланыс арқылы мүдделі тараптармен қарым-қатынасты басқарудың бес маңызды қадамын ұсынды. Бұл қадамдар келесідей: (1) жобаның барлық мүдделі тараптарын анықтау, (2) мүдделі тараптардың қажеттіліктеріне басымдық беру, (3) мүдделі тараптарды басқарудың қажетті стратегиясын визуализациялау және шешу, (4) мүдделі тараптарды тарту және (5) жобаның барлық кезеңдерінде мүдделі тараптармен байланыс мониторингі. Алғашқы үш қадам тиімді коммуникациялық стратегияларды әзірлеу үшін қажетті ақпаратты береді; 4-қадам топқа ұйым бекіткен тұрақты есептерге қосымша ақпарат қажет ететін мүдделі тараптарды анықтауға мүмкіндік береді. 5-қадам іске асырылған коммуникациялық стратегияның сәтті болғанын тексеруге мүмкіндік береді. Егер ағымдағы қатынас пен мақсатты позиция арасындағы алшақтық жойылса, команда коммуникацияның тиімді екендігіне және мүдделі тарап оның дұрыс қатысуын қамтамасыз ететін ақпарат алатынына сенімді бола алады. Егер алшақтық қысқармаса немесе кеңейе түссе, бұл байланыс стратегиясының жұмыс істемейтіндігінің белгісі және команда басқа нәрсені байқап көруі керек[4].

Янг өзінің мүдделі тараптарды басқару жөніндегі жұмысында «мүдделі тараптарды жақсы басқарудың кілті тиімді байланыс болып табылады» деп мәлімдейді [5]. «Коммуникация» мүдделі тараптармен қарым-қатынасты басқарудың маңызды факторы болып табылатындығын көптеген зерттеулер растайды.

Жобаларды басқару институты анықтамасына сәйкес жобаның мүдделі тараптарын басқару мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу және оларға әсер ету бойынша әрекеттерді жүйелі түрде анықтауды, талдауды және жоспарлауды қамтиды [6]. Борн мүдделі тараптар үшін құндылықты қамтамасыз ету үшін мүдделі тараптардың қарым-қатынасы мен үміттерін басқарудың сенімді процестері мен тәжірибелері енгізілуі керек деп болжайды. Тиімді коммуникация жобаның бүкіл өмірлік циклі бойы мүдделі тараптармен қарым-қатынасты басқаруда шешуші рөл атқарады [7].

Осылайша, әдебиеттерден мүдделі тараптармен қарым-қатынасты тиімді басқару үшін мүдделі тараптарға оң әсер ету, сондай-ақ олардың теріс әсерін азайту үшін дұрыс стратегияларды қалыптастыру және жүзеге асыру қажет екені анық. Әрбір мүдделі тараптың оң немесе теріс әсері жағдайға және шешілетін мәселелерге байланысты. Бірақ оң мүдделі тараптың қолдауын сақтауға болады, ал теріс мүдделі тараптың қолдауын коммуникацияны жақсарту арқылы алуға болады. Шындығында, бұл жағдайда коммуникация қарым-қатынасты басқарудың негізгі құралы болып табылады.

Қорытындылай келе, тиімді байланыс кез-келген жобада немесе ұйымда мүдделі тараптармен қарым-қатынасты басқаруда шешуші рөл атқарады. Әдебиеттерде оң қарым-қатынас орнату және теріс әсерді азайту үшін стратегиялар жүзеге асырылуы керек екендігі көрсетілген. Қарым-қатынас іс-әрекетін құрылымдық түрде жеңілдету арқылы қолдау көрсетілетін нақты анықталған Коммуникациялық стратегия мүдделі тараптармен қарым-қатынасты сәтті басқаруға әкелуі мүмкін. Жоба менеджерлері жобаның барлық сыртқы және ішкі мүдделі тараптарын тарту үшін ресми байланыс құрылымын анықтап, енгізуі керек. Осылайша, құндылықты мүдделі тараптарға не жеткізілетінін, қашан жеткізілетінін және қалай жеткізілетінін басқару арқылы жеткізуге болады. Жобаның бүкіл өмірлік циклі кезінде мүдделі тараптар арасындағы тұрақты байланысты сақтау өте маңызды. Жақсы құрылымдалған түрде дұрыс және уақтылы ақпарат ағыны жоба командасын тиімді ете алады және жобаның нәтижесіне оң әсер етеді. Осылайша, мүдделі тараптармен қарым-қатынасты басқару кез келген жобаның немесе ұйымның жетістігі үшін өте маңызды және тиімді қарым-қатынасқа назар аудару мүдделі тараптармен қарым-қатынастың жақсаруына және жобаның нәтижелеріне әкелуіне үлесін қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Фриман Э. және Рид Д. Л. (1983), "акционерлер мен мүдделі тараптар: корпоративтік басқаруға жаңа көзқарас", Калифорния менеджменті шолуы, т. б. 25, № 3, 479-485 ББ.
2. Хобдей Майк (2000), " Жобаға негізделген ұйым: күрделі өнімдер мен жүйелерді басқарудың тамаша түрі?", Зерттеу саясаты, Т. 29, № 7-8, 871-893 ББ.
3. Джонсон М. (2012), бизнес-консалтинг: іт операцияларын басқару үшін нені білу керек, Эмерео баспасы, Квинсленд, Австралия.
4. Борн Линда (2016), мүдделі тараптармен қарым-қатынасты басқару: ұйымдастырушылық іске асырудың жетілу моделі, маршрут-Тейлор және Фрэнсис Групп, Нью-Йорк.
5. Янг Т. Л. (2006), жобаларды сәтті басқару, 2-ші басылым, Коган Пейдж, Ұлыбритания.

УДК 373.5

ОРГАНИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аханқызы Оралхан

НАО «Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова»

Усть-Каменогорск, Казахстан

Научный руководитель – Ж. Раимбеков

Система образования представляет собой совокупность взаимосвязанных образовательных программ и систему государственных образовательных стандартов разных уровней и направлений, их реализующих филиалов в образовательных учреждениях разных организационно-правовых форм, а также систему органов управления образованием. Система образования играет ведущую роль в социально-экономическом развитии общества и в дальнейшем определяет его.